KANNEL ALGAJALE

LIHTSAD LOOD KANDLEL MÄNGIMISEKS JA LAULMISEKS

Koostajad: Tuule Kann, Helen Arusoo, Roosi Padar, Toivo Tähemaa

EESTI KULTUURKAPITAL

Koostajad: Tuule Kann, Helen Arusoo, Roosi Padar, Toivo Tähemaa
Inspiratsioon: kandleõpetaja Tuule Kann

Fotod: Tarmo Mikussaar
Kujundus ja küljendus: Kalle Paalits
Kaanepilt: Jesse Padar

Täname: PROSS OÜ

ISBN: 1-2260-4-9916-978

Kirjastaja: MTÜ Aasta loom
2024 Tallinn

SISSEJUHATUS

Kuuekeelsel ja seitsmekeelsel kandlel saab mängida pea kõiki maailma lugusid, mis parasjagu pähe tulevad ja peas kummitavad. Isegi päris keerulisi viisijuppe. Alustada võiks lugudest, mis on lihtsad. Lõviosa siinse õpiku viisidest on pärit tuntud kandlemängija Tuule Kanni materjalidest, mille abil on mängima õppinud pea kõik Tuule õpilased. Tegu on laialt tuntud rahvalauludega meilt ja mujalt ning mõni on ka autorilugu.

Pillimängu on kõige parem õppida teiselt pillimehelt, kelle võib tänapäeval leida ka telefonist või arvutiekraanilt. Seetõttu tegime õppevideod, mida leiad Youtube´i kanalist “Kannel algajale”:

Videotest näed täpsemalt, kuidas sõrmi hoida ja mil viisil akorde mängida.

Lood on võimalik selgeks saada põhimõtteliselt ka ilma siinse noodita, vaadates vaid videoid. Vaimset tuge pakub teadmine, et tõenäoliselt oli kannel vanasti enamikes esivanemate peredes tavapärane pill ehk piisavalt lihtne igaühele õppimiseks.

Näpp villi!

6
5
4
3
2
1

SISUKORD

Mänguõpetus 6
Eesti lood 12
1. Targa rehealune 12
2. Uni, tule silma peale 13
3. Kaera-Jaan 14
4. Kergotamine (seto) 16
5. Haanja miis 18
6. Meie elu 20
7. Parmu matus 22
8. Tule minu ildaja istumaie 24

Naabrite ja hõimlaste lood 26
9. *Ievan polkka* (soome) 26
10. *Kas dimd, kas rīb* (läti mardipäevalaul) 29
11. Kaks sammu sissepoole (vene) 30
12. Kalevala (läänemere-soome) 31

Autorilood 32
13. *I Have a Dream* 32
14. Vapper Lembitu 34

Pidupäevaks 36
15. Eesti Vabariigi hümn 36

MÄNGUÕPETUS JA MÄRKIDE SELGITUSED

SÕRMESTUS

Me ei tea täpselt, kuidas vanasti Eestis väikekannelt mängiti, kuna traditsioon hääbus 20. sajandi künnisel. Soomlaste järgi oleme saanud aimu, kuidas seda *tõenäoliselt* mängiti. Põhjanaabritel kestis vana traditsioon edasi ka 20. sajandil.

Käesoleva kogumiku koostajad mängivad kandleõpetaja Tuule Kanni tehnika järgi, kes õppis sõrmitsemisvõtteid põhjanaabritelt. Katmistehnikas on seevastu eeskuju võetud baltlastelt, setodelt, venelastelt.
Kuid Eestiski on vanapärane katmistehnika veel tänapäevani elus.

KANDLE HÄÄLESTAMINE

Häälestamisel on abimeheks enamasti mobiiliäpp või pillipoest ostetud häälestusseade. Õigeid helikõrgusi leiab ka interneti otsingumootoritest, kui kasutada näiteks inglisekeelset otsisõna "*d pitch*" (tõlkes: "d helikõrgus").

Kuuekeelsed kandled on tavaliselt kas D- või G-pillid. See tähendab, et keeled häälestatakse D- või G-duuri (vahel samanimelisse mollhelistikku). Meie mängime D-kandlel, mille häälestus vastab duurhelistiku esimesele kuuele noodile: 1. keel – d^1, 2. keel – e^1, 3. keel f# ,4. keel – g^1, 5. keel – a^1 ja 6. keel – b^1 (h^1).

Seitsmekeelsel kandlel häälestatakse 1. keel tavaliselt kvart allapoole põhitoonist, ehk D-pillil on see helikõrgus a ja G-pillil c^1. Mõte on, et kõige madalam noot 7-keelsel kandlel kõlaks kaasa I ja V akordil. Teisi akorde mängides – II, III, IV, VI – tuleb 7-keelsel kandlel 1. keel kinni katta. Sõrmitsemisel peab 7-keelsel kandlel 1. keelt mängima parema käe neljanda sõrmega.

MÄNGUVÕTTED

Akordid

Akorde mängitakse katmistehnikas, mis on lihtsam kui sõrmitsemine. Esmajärjekorras õpitakse mängima seetõttu just akorde. Vasaku käega tuleb kinni katta need keeled, mis ei tohi heliseda. Parema käe nimetissõrme küüne- või padjaosaga tõmbad üle keelte, mis jäävad “lahti” ehk katmata ja helisevad seetõttu.

Katmistehnikas mängitakse ka tantsuks, kuna siis kõlab küllaltki vaikseheliline kannel võimsamalt. Muide, kandle kõla võib tugevdada, asetades kandle ühe otsa vastu puust seina või mängides puust laual – puit töötab nagu kõlakast heli võimendajana.

I – esimese astme akord – katame kinni 6., 4. ja 2. keele vastavalt 1., 2. ja 3. sõrmega

I_2- esimese astme akord sekundiga – katame kinni 6., 4. ja 3. keele vastavalt 1., 2. ja 3. sõrmega

I_4 – esimese astme akord kvardiga – katame kinni 6., 3. ja 2. keele vastavalt 1., 2. ja 3. sõrmega

III – kolmanda astme akord – katame kinni 4., 2., ja 1. keele vastavalt 1., 2., ja 3. sõrmega. (6-keelsel kandlel saab mängida III astme akordi vaid kvindita ehk täpne tähistus oleks III-5). Kuuendat keelt helisema ei tõmmata

II – teise astme akord – katame kinni 5., 3., ja 1. keele vastavalt 1., 2., ja 3. sõrmega

IV – neljanda astme akord – katame kinni 5., 3. ja 2. keele vastavalt 1., 2. ja 3. sõrmega

V – viienda astme akord –katame 6., 3. ja 1. keele kinni 1., 2., ja 3. sõrmega (6-keelsel kandlel mängitakse V astme septakordi ilma tertsita ehk V7-3)

PV – "puhas viies" – katame kinni 6., 4., 3. ja 1. keele vastavalt 1., 2. , 3. ja 4. sõrmega (täpsemalt on tegu V astme akordiga ilma tertsita ehk V-3)

VI – kuuenda astme akord – katame kinni 5., 4. ja 2. keele vastavalt 1., 2. ja 3. sõrmega

1 **ehk läbiminev noot** – märgitud kolmnurgaga ja sõrme numbriga, mis tähistab vasaku käe näpu all paikneva keele tõmbamist, mida sõrm muul ajal katab.

Sõrmitsemistehnika
Kahe käe sõrmed tuleb asetada keeltele vaheldumisi, nõnda et vasak pöial on 6. keelel ja parem pöial 5. keelel ning mõlema käe nimetissõrm ja pikkpeeter on kõrvuti, vastavalt 3. ja 4. keelel ning 1. ja 2. peal (vaata pilti). Selles asendis saab mängida üksikuid helisid ja loo meloodiat – võtet nimetatakse sõrmitsemistehnikaks või noppimiseks. Keelt tuleb õrnalt tõmmata ehk näppida, öeldakse ka "noppida". Tähtis on, et kohe alguses asetatakse sõrmed kandlele ühtemoodi ja harjutatakse kogu aeg nii.

Segatehnika
Kui eelmist kahte võtet kombineeritakse, nimetatakse seda segatehnikaks, mis on kõige levinum mänguviis. Algajal ei pruugi see kohe välja tulla.

Kas kuuekeelne või seitsmekeelne kannel?
Väiksematel lastel on käelaba ulatuse tõttu lihtsam alustada 6-keelse pilliga, sestap oleme siinsed noodid ja videod teinud 6-keelsele kandlele mõeldes. Suuremad õpilased ning täiskasvanud võiksid kohe alustada 7-keelse kandlega, mis annab pilli kõlale palju juurde. Tuleb lihtsalt kasutada ühte nippi – et II, IV ja VI akorde mängides oleks 1. keel kaetud vasaku käe 4. sõrmega.

EESTI LOOD

1. TARGA REHEALUNE

Muhu rahvaviis

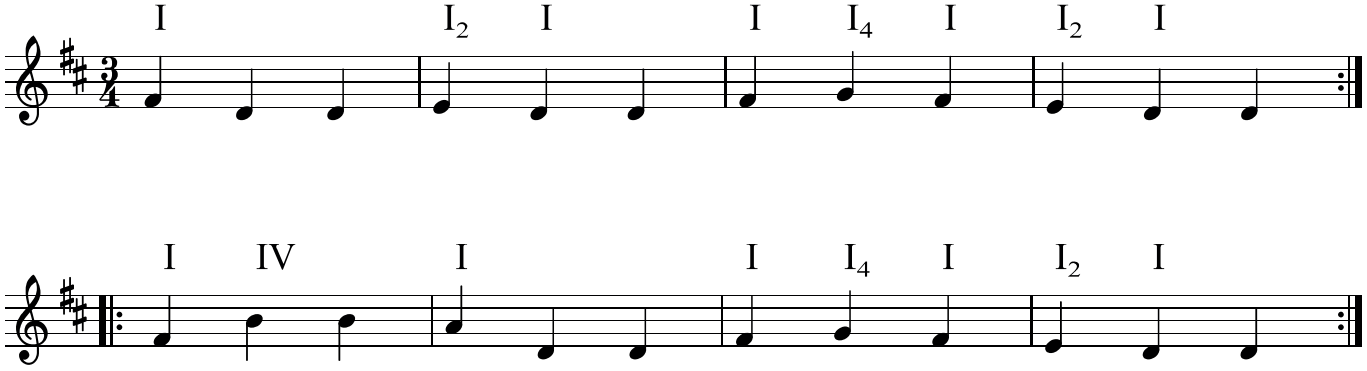

Parim lugu algajale! Pärit Muhumaalt.
Pulmaaegne meeste mürgeltants Targa külast Muhumaalt, mille saatel kirjelduste järgi hirmsasti trambiti "nagu hobused pahma pääl".

https://youtu.be/-rOMo95gV5Q

2. UNI, TULE SILMA PEALE

Kihnu rahvaviis

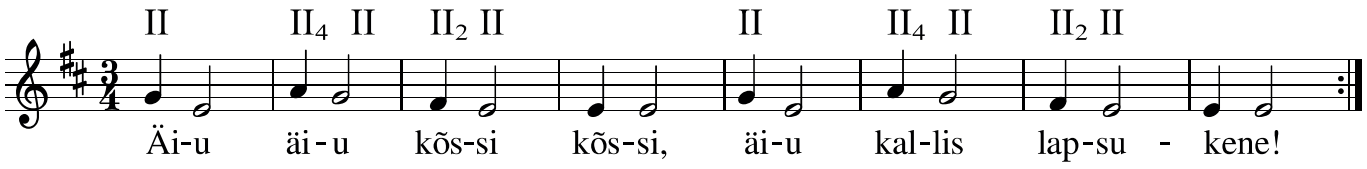

Äiu, äiu, kõs´si, kõs´si,
äiu, kallis lapsukene!
Maga suurõks marja-aani,
kasva suurõks karja-aani!
Uni, tulõ, uni, tulõ uigatõs,
tukk, tulõ tiedä kõn´didõs,
magamine, marsidõs!
Uni, tulõ uksõst, aknast sisse,
tulõ mede lapsõ kiigu sisse,
tulõ mede lapsõ silmä sisse!
Aga mis meitel maksab magamine –
uni ei anna uuta kuubõ,
magamine maani särki,
uni meiti suadab ulkuma,
magamine marsima.

https://youtu.be/O7Zarjfq2qU

3. KAERA-JAAN

eesti rahvaviis

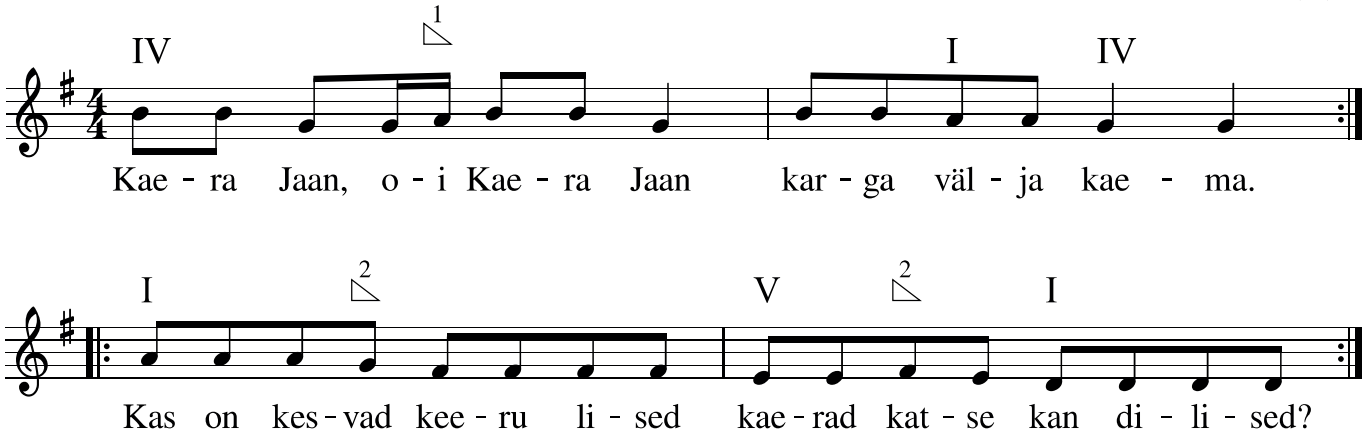

Kaera-Jaan,
oi, Kaera-Jaan,
karga välja kaema!
Kas on kesvad keerulised,
Kaerad katse kandilised?

Kaera-Jaan,
oi, Kaera-Jaan,
karga välja kaema!
Kas on kikas kaeras käinud,
Kanakari kesva läinud?

Kaera-Jaan,
oi, Kaera-Jaan,
karga välja kaema!
Vares võtab viljatera,
Kaaren katkub kaeratera!

Kaera-Jaan,
oi, Kaera-Jaan,
karga välja kaema!
Võta vemmal – viruta
Ja linnud kaerast kihuta

Kaera-Jaan on kiire lugu, aga seda on üllatavalt lihtne kandlel mängida.

https://youtu.be/W4D5omg_QVc

4. KERGOTAMINE*

seto rahvaviis

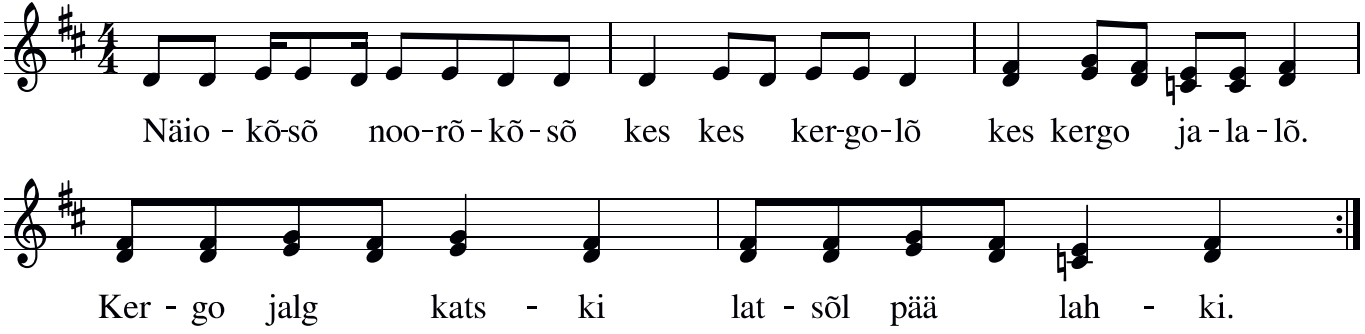

Näiokõsõ noorõkõsõ
„Kes kes kergolõ
kes kergo jalalõ
Kergo jalg katski
latsõl pää lahki"

Noorõkõsõ ti nõrgakõsõ
Korakõ kokko kolmõ' tingä'
Visakõ vällä viie tingä'
Tulgõ kergot parandama
Kergo jalga jatkama
Näiokõsõ ti noorõkõsõ
Tullit üles hummogulla

Varra inne valgõta
Aie ti sälgä hüä' hammõ'
Panni' ti ette siidipõllõ
Känge ala aujala
Lätsi'ti ussõ uulitsallõ
Vällä tsõõrilõ morolõ
Pal'lo oll poissa külä seeh
Saapasääri sirgeida
Leie nä tsõõri morolõ
Leie näil kurni uulitsallõ
Leie näil põrmo põllõ pääle
Udsu uvvõ kängä pääle

**Selle loo mängimisel kasutame Setomaalt pärit erilist mänguvõtet: aseta 2. ja 3. sõrm kandle keelte vahele vastu kõlalauda, nõnda et sõrmed puutuvad vastu 2. ja 4. keelt. Ja liiguta sõrmi edasi-tagasi vastu 1. ja 3. ning 2. ja 4. keelt. Kõlama hakkab kord I, kord V akord.*

https://youtu.be/wdyPGPc-Res

5. HAANJA MIIS

Kagu-Eestist pärit rahvaviis

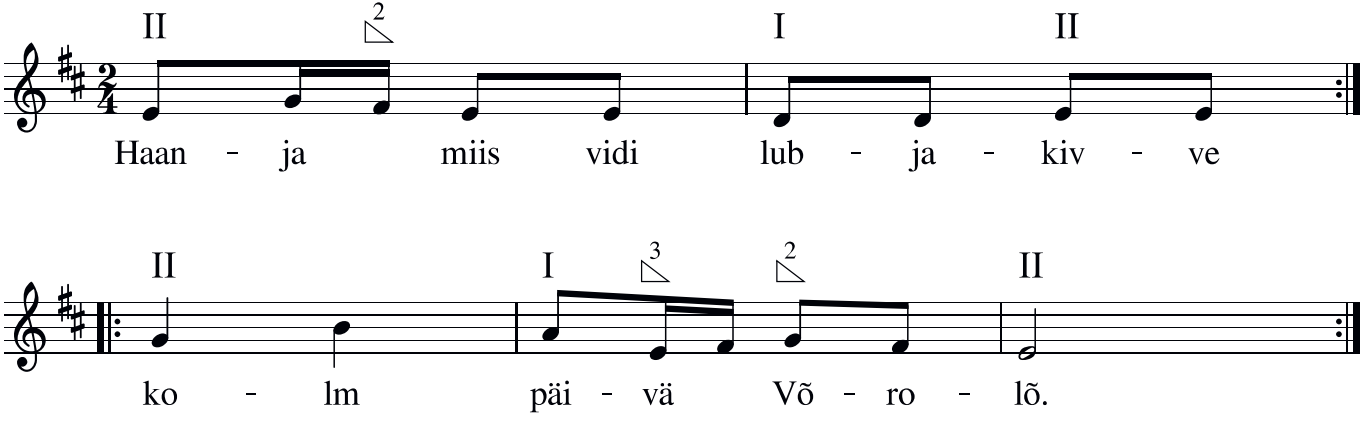

Haanja miis vidi lubjakivve
Kolm päivä Võrolõ.

Haanja miis läts Tiganiku puuti
Uma kolmõ kopkaga.

Tahtsõ osta püksinöpse
Uma higi, vaiva iist.

Haanja miis nägi silgupüttü
Tiganiku leti iin.

Haaja miis pallõl puudisaksa:
“Esänd, lupa tsurgata!”

“Tsurka, no tsurka, Haanja miis
Uma leeväpalakõst!”

Laul um otsan, laul läts mõtsa,
Ei läe inämb edesi.

https://youtu.be/XM7sbwrphWY

6. MEIE ELU

Muusika: rahvaviis, seadnud Karl August Hermann
Tekst: Märt Mohn

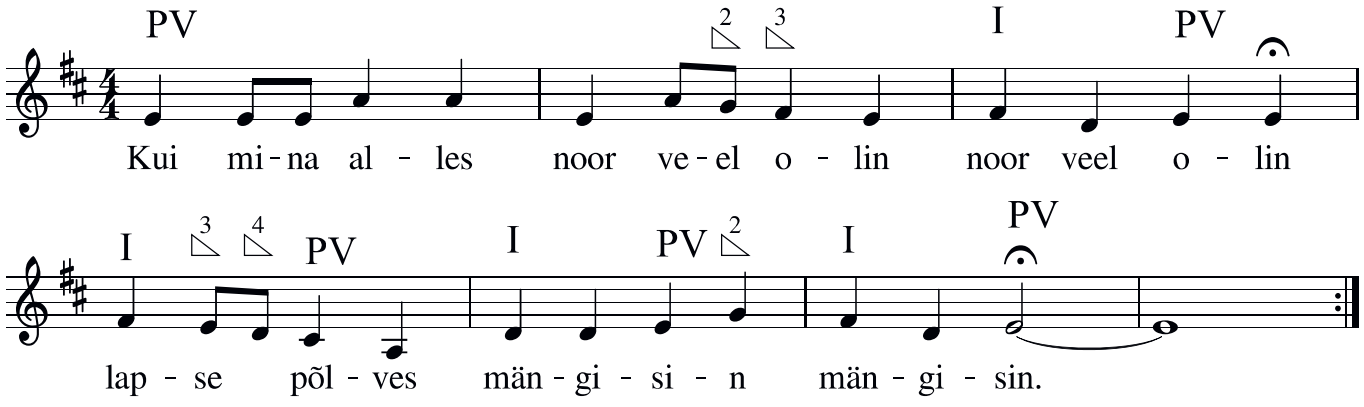

Kui mina alles noor veel olin,
lapsepõlves mängisin.

Ei mina teadnud muud kui seda,
mis mina nägin silmaga.

Rõõm teeb lastel lauluhääle
kaunimaks kui kandlekeele.

Meie elu on siin ilmas
nii kui linnul oksa peal.

Näitab ennast rõõm, mul siiski,
süda on täis kurvastust.

Ei meie tea, kas me saame
siin veel kokku tulema.

“Kevade” filmis kõlab lugu selle koha peal, kus Arno pärast haigust kooli jõuab, klassiukse avab ja lummatult seisma jääb, kuulates viiulimängu ja laulu.

https://youtu.be/NtPiBKy5bQQ

7. PARMU MATUS

Pöide rahvalaul

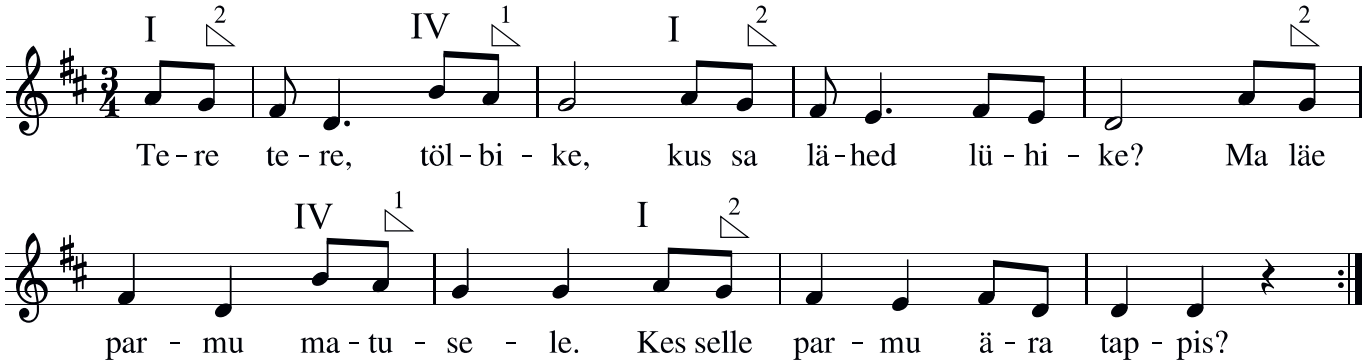

Tere, tere, tölbike! Kus sa lähed, lühike? Ma läe parmu matusele. Kes selle parmu ära tappis?
Siga siputas sõraga, lammas laia ännaga, obu umbse rauaga,vasikas oma vasariga, lehem lehe-agaga.

Kui täpsemalt uurida, on parmud väga ilusad ja kasulikud loomad!

https://youtu.be/N1alPbAtc_s

8. TULE MINU ILDAJA ISTUMAIE

Kuusalu rahvalaul

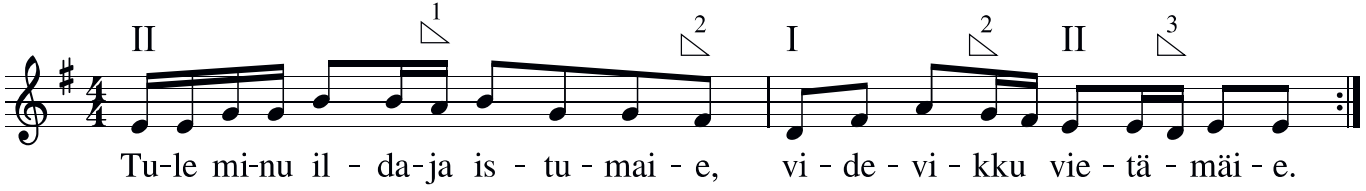

Tule minu ildaja istumaie,
videvikku vietämäie!
Ei mina tohi teile tulla,
teie koera haugub minda.
Oh sina hullu ja nuori neidu,
ei koera sinuda haugu.
Koer aga haugub hulkujaida,
üle õue kondijaida.

Tule minu ildaja istumaie,
videvikku vietämäie!
Ei mina tohi teile tulla,
teie lammas määgib minda.
Oh sina hullu ja nuori neidu,
ei lammas sinuda määgi.
Lammas aga määgib niitajaida,
pikka villa piirajaida.

Tule minu ildaja istumaie,
videvikku vietämäie!
Ei mina tohi teile tulla,
teie lehma ammub minda.
Oh sina hullu ja nuori neidu,
ei lehma sinuda ammu.
Lehm aga ammub lüpsajaida,
rogatuovri tostajaida.

Tule minu ildaja istumaie,
videvikku vietämäie!
Ei mina tohi teile tulla,
teie hobu hirnub minda.
Oh sina hullu ja nuori neidu,
ei hobu sinuda hirnu.
Hobu aga hirnub heinasiida,
varss aga kaljub kaerasida,
hirnub aga selga istujaida,
päitsite pähepaniji.

Tule minu ildaja istumaie,
videvikku vietämäie!
Ei mina tohi teile tulla,
teil on pöüräd pöüvä päällä.
Hundinahk on ukse eessa,
Karunahk verava päälla.

Selle Kuusalust pärit loo on kuulsaks laulnud Ansambel Lüü-Türr.

https://youtu.be/p-Z3vDWLtOo

NAABRITE, HÕIMLASTE JA SÕPRADE LOOD

9. IEVAN POLKKA (IEVA POLKA)

Muusika: soome rahvaviis
Tekst: Eino Kettunen

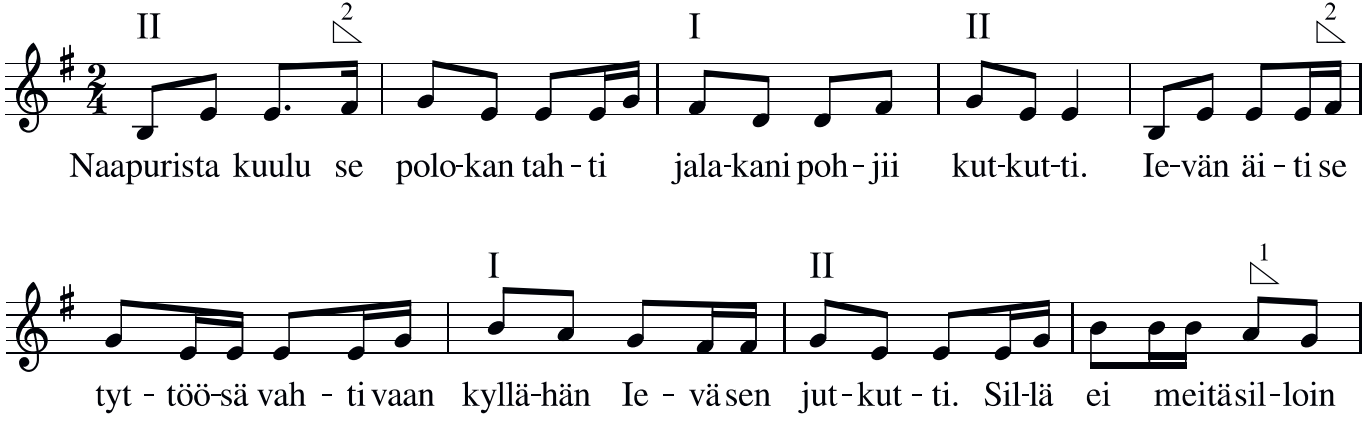

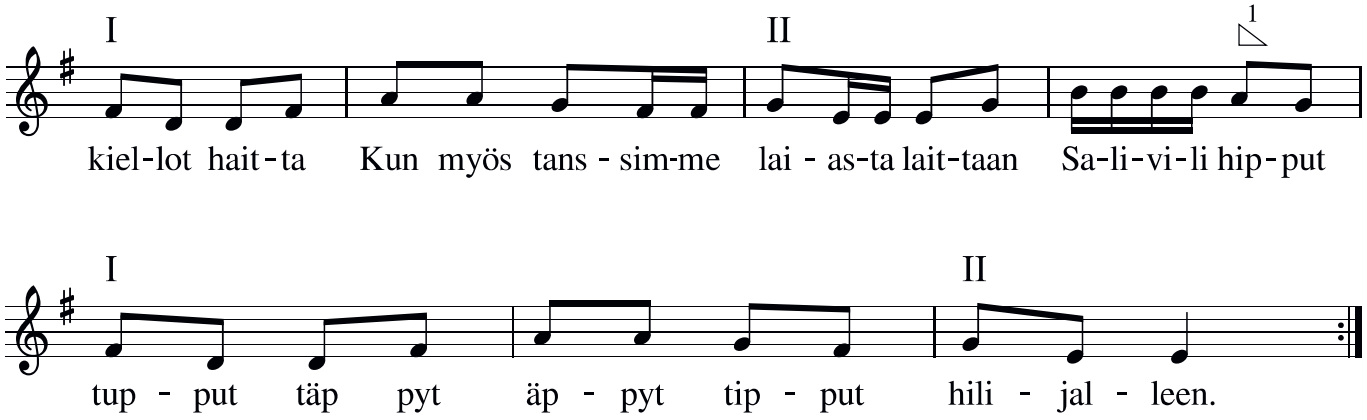

Nuapurista kuulu se polokan tahti jalakani pohjii kutkutti
Ievan äiti se tyttöösä vahti vaan kyllähän leva sen jutkutti
Sillä ei meitä silloin kiellot haittaa
Kun myö tanssimme laiasta laitaan
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Ievan suu oli vehnäsellä ko immeiset onnee toevotti
Peä oli märkänä jokaisella ja viulu se vinku ja voevotti
Ei tätä poikoo märkyys haittaa
Sillon ko laskoo laiasta laitaan
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Ievan äiti se kammarissa virsiä veisata huijjuutti
Kun tämä poika naapurissa ämmän tyttöä nuijjuutti
Eikä tätä poikoo ämmät haittaa
Sillon ko laskoo laiasta laitaan
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Siellä oli lystiä soiton jäläkeen sain minä kerran sytkyyttee
Kottiin ko mäntii ni ämmä se riitelj ja leva jo alako
nyyhkyytteek
Minä sanon levalle mitäpä se haittaa
Laskemma vielähi laiasta laitaa
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Muorille sanon jotta tukkee suusi en ruppee sun terveyttäs takkoomaa
Terveenä peäset ku korjoot luusi ja määt siitä murjuus makkoomaa
Ei tätä poikoo hellyys haittaa
Ko akkoja huhkii laiasta laitaan
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Sen minä sanon jotta purra pittää ei mua niin voan nielasta
Suat männä ite vaikka lännestä ittään vaan minä en luovu levasta
Sillä ei tätä poikoo kainous haittaa
Sillon ko tanssii laiasta laitaan
Salivili hipput tupput täppyt äppyt tipput hilijalleen

Tegu on tuntud soome rahvalauluga, mida armastavad mängida ka välismaa artistid.

https://youtu.be/1ZdHsU6Uisc

10. KAS DIMD, KAS RĪB (MIS KÕMISEB?)

läti mardipäeva laul

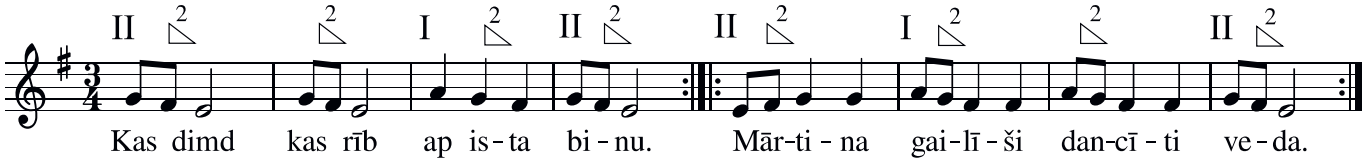

Kas dimd, kas rīb
ap istabiņu?
Mārtiņa gailīši
dancīti veda.

Mārtiņvakaru
sagaidīdami.
Mārtiņa gailīši
dancīti veda.

Lätlased peavad samuti mardipäeva, läti keeles on selle nimi Mārtiņi või Mārtiņdiena, vanema aja nimi pühale on Apkūlības. Ja nagu eestlastelgi, on lätlastel traditsiooniks käia majast majja marti jooksmas. Neile pakutakse süüa ja mängitakse ning mardid soovivad pererahvale õnne. Võrreldes Halloweeniga on rõhk sellel, et nii Eestis kui Lätis tulevad hinged majapidamisi õnnistama ning neid pole vaja kurjade kummitustena minema peletada.

https://youtu.be/zsqOAWILNkc

11. KAKS SAMMU SISSEPOOLE

vene rahvaviis

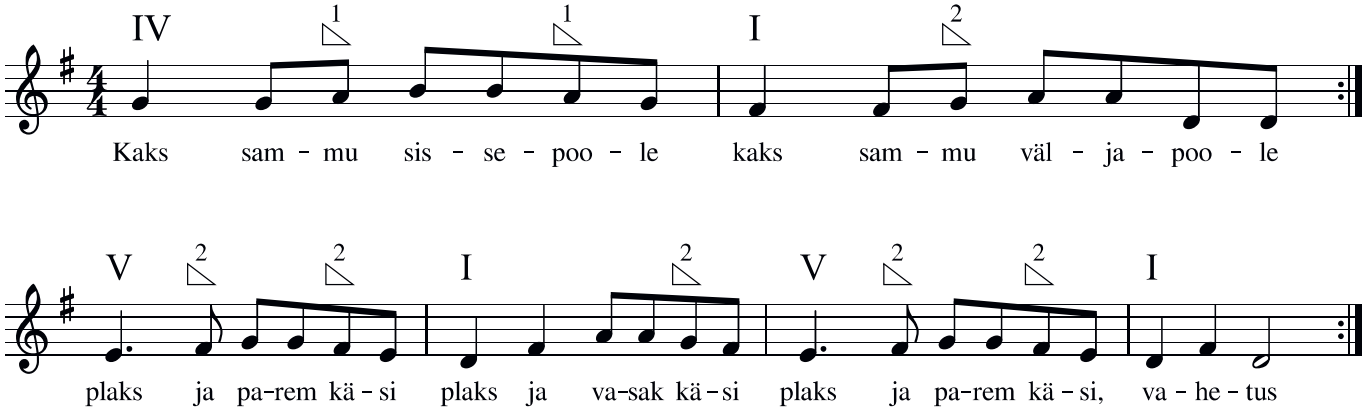

:,: Kaks sammu sissepoole
kaks sammu väljapoole :,:

:,: plaks ja parem käsi
plaks ja vasak käsi :,:
Vahetus!

Eestis tuntud laste ringmängulaulu viisi algupärand on vene rahvaviis "Svetit mesjats" ("Särab kuu").

https://youtu.be/O1atvPMJtBo

12. KALEVALA VIIS

läänemere-soome rahvaviis

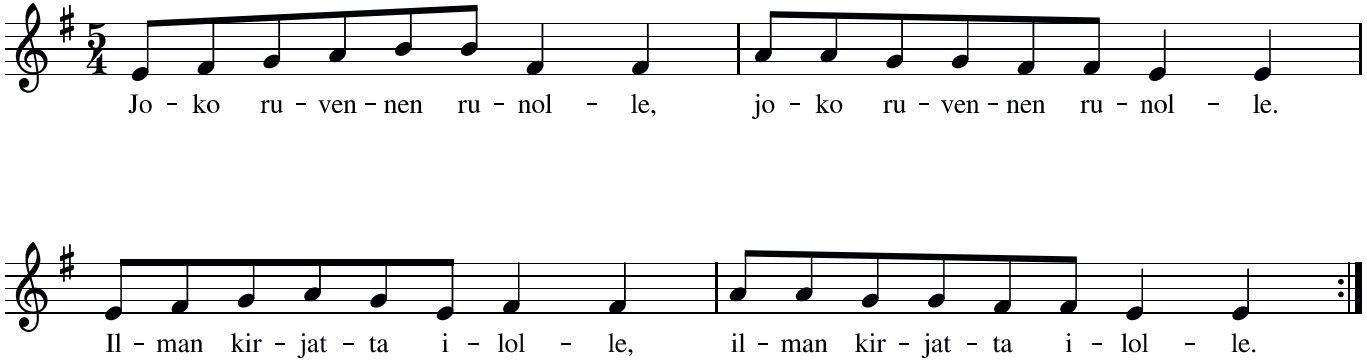

Joko ruvennen runolle
Ilman kirjatta ilolle
Vaikka oikein en osanne
Tehä virttä viisahasti
Selitellä selvemmästi

Laulan lapsien tavalla
Vierettelen vienoisasti
Ajan kultaisen kuluksi
ajan kulun kunniaksi
Lapsirahvahan ratoksi

Regilaulu tunnevad kõik põhjapoolsed läänemere-soome rahvad. Meenutame, et "Kalevala" eepost esitati lauldes. Siin on üks vanemaid eeposega seotud viise.

https://youtu.be/2DX-8IsfpCM

13. I HAVE A DREAM

Benny Andersson ja Björn Ulvaeus

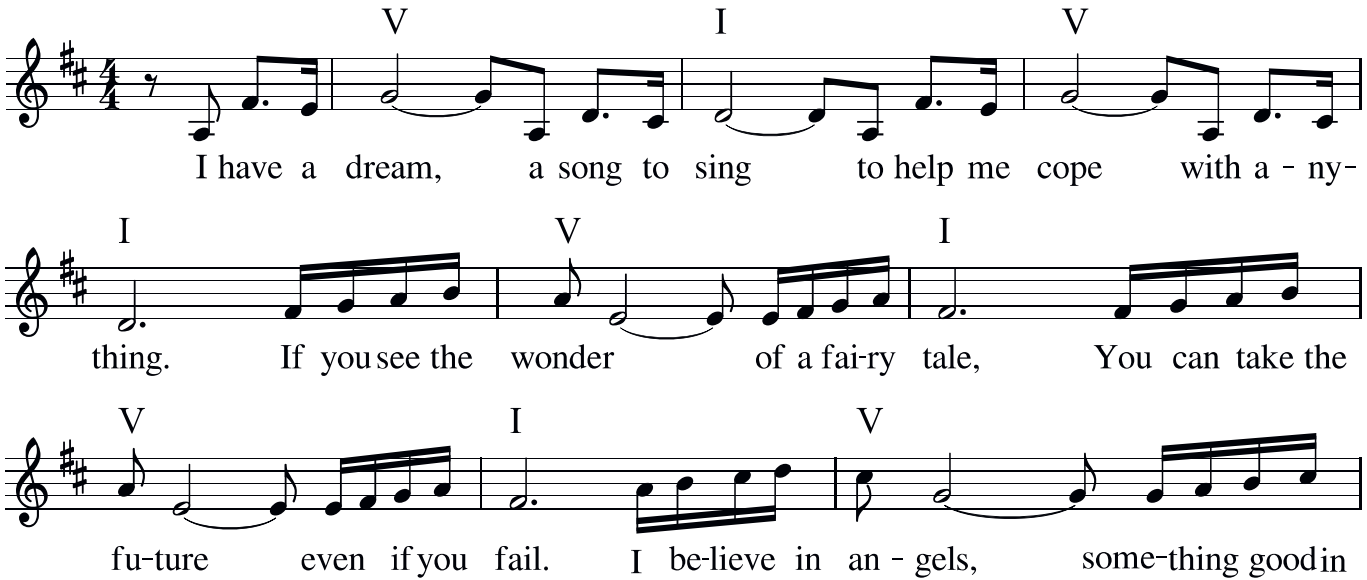

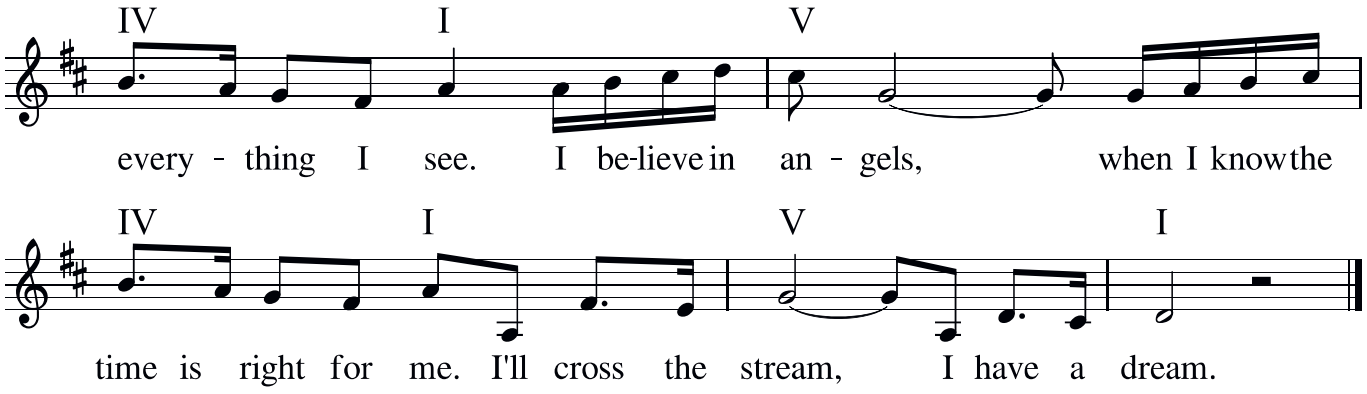

I have a dream, a song to sing
To help me cope, with anything
If you see the wonder of a fairy tale
You can take the future, even if you fail
I believe in angels
Something good in everything I see
I believe in angels

When I know the time is right for me
I'll cross the stream, I have a dream
I have a dream, a fantasy
To help me through, reality
And my destination, makes it worth the while
Pushin' through the darkness, still another mile

Õpetaja Tuule Kanni sõnul sobib see ABBA hitt tihti just täiskasvanud kandelõpilaste esimeseks looks. Pakume mängimiseks tuntud laulu lihtsustatud versiooni.

https://youtu.be/RUhEH0Ic8UY

14. VAPPER LEMBITU

Muusika: Ants Varblane, Albert Taska
Tekst: Ants Varblane, Albert Taska, Tuule Kann, Jesse Padar

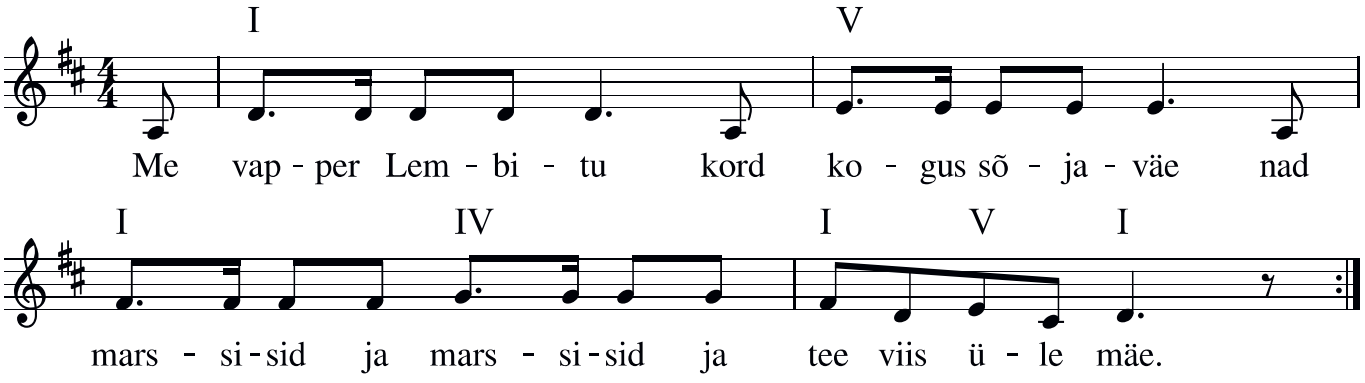

Me vapper Lembitu kord kogus sõjaväe
nad marssisid ja marssisid ja tee viis üle mäe.
Nad alles olid siin ja pärast olid seal
ja keset mäkke ronimist nad olid poole peal.
Sealt nägi kaugele, sealt paistsid vaenuväed
ja valmis seadis Lembitu ka oma vaprad väed.
Siis tuli kõva tuul, viis mütsi tema peast
ja varsti oli ilma ta ka oma helgest peast.
See juhtus ammugi, sest pole jälgegi
kuid räägitakse Poolamaal on nähtud midagi.

Loo insipiratsiooniks on Eesti legendaarne vanem Lembitu, kelle pea pärast kaotatud Madisepäeva lahingut olevat vallutajate poolt Läände kaasa võeti. Lembitu pead otsiti isegi 21. sajandil mööda Euroopa muuseume taga. Seni pole teda leitud.

https://youtu.be/BJPfFNiJa38

PIDUPÄEVAKS

15. MU ISAMAA, MU ÕNN JA RÕÕM

Eesti Vabariigi hümn
Muusika: Friedrich Pacius
Tekst: Johann V. Jannsen

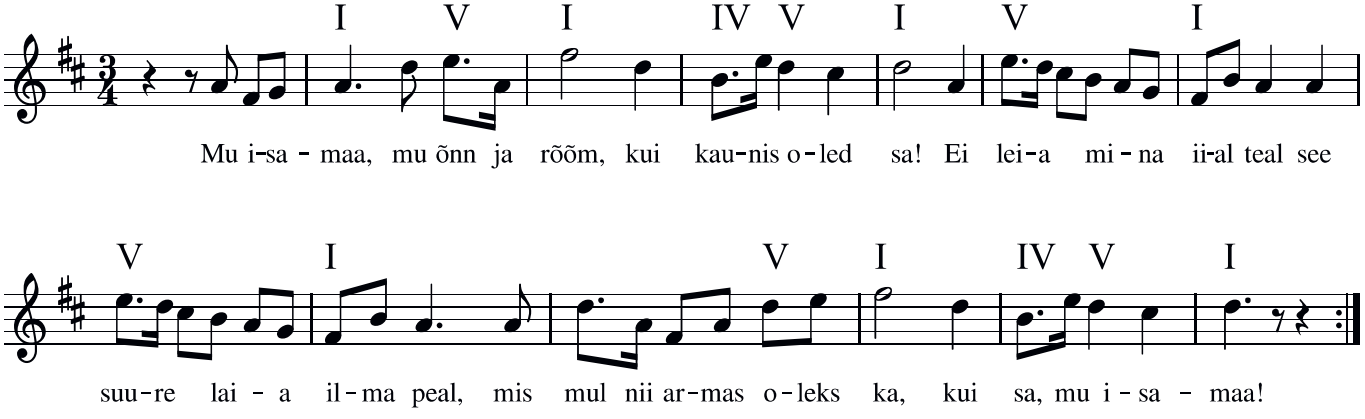

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
see suure, laia ilma peal,
mis mul nii armas oleks ka
kui sa, mu isamaa!
Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand;
sind tänan mina alati
ja jään sull' truuiks surmani,
mul kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!

Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!

https://youtu.be/absfu75Ew5A

9 789916 422601 >